

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14502229>

IQLIM O'ZGARISHI: GLOBAL ISISH VA UNING INSONIYATGA TA'SIRI

Maxamadova Go'zaloy Elyorbek qizi

Xorijiy filologiya fakulteti Xorijiy til va adabiyoti (ingliz tili) yo'nalishi, 3-kurs talabasi, Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti, Toshkent.

***Annotatsiya:** Ushbu maqolada iqlim o'zgarishining zamonaviy dunyoda duch kelayotgan asosiy ekologik muammolardan biri ekanligi ko'rib chiqiladi. Maqola issiqxona gazlari chiqindilari va ularning atmosferaga ta'siri, global haroratning oshishi, muzliklarning erishi kabi iqlim o'zgarishi belgilarini tahlil qiladi. Shuningdek, bu o'zgarishlarning qishloq xo'jaligi, iqtisodiyot va inson salomatligiga salbiy ta'sirlari ham o'rganiladi. Muammo sabablarini aniqlash va ularni kamaytirish yo'llari muhokama qilinadi, iqlim o'zgarishiga qarshi kurashish uchun individual va jamoaviy choralar tavsiya etiladi.*

***Annotation:** This article discusses climate change as one of the major environmental issues facing the modern world. It analyzes the signs of climate change, including greenhouse gas emissions and their impact on the atmosphere, global temperature rise, and the melting of glaciers. The article also examines the negative effects of these changes on agriculture, the economy, and human health. The causes of the problem are identified, and ways to mitigate them are discussed. Individual and collective measures to combat climate change are recommended.*

***Kalit so'zlar:** Iqlim o'zgarishi, global isish, issiqxona gazlari, tabiiy ofatlar, global harorat, yashik energiya, ekologik xavf, sanoat inqilobi, qurg'oqchilik, CO₂, yashil texnologiyalar, tabiiy resurslar, iqlim siyosati.*

Iqlim o'zgarishi bugungi kunda butun dunyoda eng dolzarb va jiddiy ekologik muammolardan biri sifatida ko'rilmogda. Sanoat inqilobi natijasida insoniyat tomonidan ishlab chiqarilgan issiqxona gazlari atmosferaga chiqarilishi, o'rmonlarning kesilishi va tabiiy resurslarning haddan tashqari foydalanilishi global haroratning ko'tarilishiga olib kelmoqda. Bu jarayon nafaqat tabiatni, balki insonlarning hayotini, iqtisodiyotini va salomatligini ham tahdid ostiga qo'ymoqda. Iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelgan tabiiy ofatlar, qurg'oqchilik, kuchli to'fonlar va muzliklarning erishi kabi hodisalar hozirgi kunda o'zgarayotgan dunyoning haqiqatlariga aylangan.

Ushbu maqolada iqlim o'zgarishining asosiy sabablari, oqibatlar va unga qarshi kurashish uchun amalga oshirilishi kerak bo'lgan chora-tadbirlar haqida so'z yuritiladi.

Iqlim o'zgarishi o'zi nima?

Iqlim o'zgarishi - keng tarqalayotgan, jadal va tezlashib borayotgan jarayondir. Garbda yashovchilar uchun ham sayyoraning isish xavfi endi faqat chekka hududlarga ta'sir qiladigan muammo emas. Dunyoning deyarli barcha qismida istiqomat qilayotgan insonlar iqlim o'zgarishi natijasida yuzaga kelayotgan hodisalarni oz tanalarida his qilishmoqda. Iqlim o'zgarishi — bu Yerning atmosferasidagi o'zgarishlar va tabiiy tizimlarning uzoq muddatli o'zgarishlari. Iqlim o'zgarishi ikki asosiy turga bo'linadi: tabiiy va antropogen (inson faoliyati bilan bog'liq). Hozirgi kunda, ko'plab ilmiy tadqiqotlar va kuzatuvlar shuni ko'rsatadiki, iqlim o'zgarishining asosiy sababi inson faoliyati bilan bog'liq, ya'ni sanoat inqilobi va ulkan miqyosda resurslardan foydalanish iqlimni o'zgartirayotgan asosiy omillardir.

Iqlim O'zgarishining Sabablari.

Issiqxona gazlari va global isish:

Birinchi navbatda, issiqxona gazlari — masalan, karbon dioksid (CO₂) va metan (CH₄) — yer atmosferasida to'planib, issiqlikni ushlab qoladi, bu esa global isishga olib keladi. Misol uchun, 2020 yil dekabrda chiqqan "Global Carbon Project" hisobotiga ko'ra, inson faoliyati natijasida atmosferaga chiqarilgan karbon dioksid miqdori 300 milliard tonnani tashkil qilgan. Bu o'zgarish, o'z navbatida, dunyo bo'ylab haroratning o'sishiga olib kelmoqda. NASA ma'lumotlariga ko'ra, 1880 yildan buyon global harorat o'rtacha 1.2°C darajaga oshgan.

O'rmonlarning kesilishi:

O'rmonlar atmosferada karbonni ushlab qoladi va global isishni sekinlashtiradi. Ammo o'rmonlarning kesilishi va yo'qolishi iqlimni o'zgartirishda katta rol o'ynaydi. Masalan, Amazonka o'rmonlari, dunyoning eng yirik tropik o'rmoni, yillik 17 000 kvadrat kilometr maydonda kesilib ketmoqda. Bu, atmosferaga qo'shimcha karbon dioksid chiqarilishiga olib kelmoqda va global isishni kuchaytiradi.

Sanoat inqilobi va energiya ishlab chiqarish:

Sanoat inqilobi davridan boshlab, ko'mir, neft va gaz kabi yoqilg'ilarni ishlatish iqlim o'zgarishining asosiy sabablaridan biri hisoblanadi. Misol uchun, Xitoy va Hindiston kabi sanoatlashgan mamlakatlar, jahonda eng ko'p issiqxona gazlarini chiqarayotgan davlatlar hisoblanadi. Xitoyda yiliga 10 milliard tonnadan ortiq karbon dioksid chiqariladi, bu esa global iqlim o'zgarishiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

Iqlim O'zgarishining Ta'siri Global isish:

Dunyo bo'yicha haroratning o'sishi, qurg'oqchiliklar, yomg'irlarning ko'payishi, va muzliklarning erishiga olib kelmoqda. Misol uchun, Grinlandiyadagi muzliklar 2000-yillardan beri yiliga 280 milliard tonna muz yo'qotgan. Agar bu jarayon davom

etsa, dengiz sathining ko'tarilishi global o'lchamda qirg'oq hududlarini xavf ostiga qo'yadi.

Tabiiy ofatlar:

Iqlim o'zgarishi tufayli tabiiy ofatlar tez-tez yuz bermoqda. Masalan, Filippinlarda har yili o'rtacha 20 ta yirik to'fon sodir bo'ladi, bu iqlim o'zgarishi sababli kuchaymoqda. 2013-yilda sodir bo'lgan Haiyan to'foni, dunyo tarixidagi eng kuchli to'fonlardan biri bo'lib, 6,300 dan ortiq odamning hayotini yo'qotishiga sabab bo'ldi.

Biologik xilma-xillikning kamayishi:

Iqlim o'zgarishi hayvonlar va o'simliklar turlariga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Masalan, Arktik bo'lg'usida qor ayiqlari o'zlarining tabiiy yashash joylarini yo'qotmoqda, chunki muzlarning erishi ularning ov qilish hududlarini kamaytirgan. Shu bilan birga, ko'plab baliq turlari, masalan, korall riflari o'zgaruvchan suv haroratlari tufayli yo'qolish xavfi ostida turibdi.

Inson salomatligi:

Iqlim o'zgarishining salbiy ta'siri nafaqat tabiatga, balki inson salomatligiga ham ta'sir qiladi. Issiq haroratlar va suv tanqisligi ko'plab sog'liq muammolarini keltirib chiqarishi mumkin. Misol uchun, 2003-yilda Yevropada sodir bo'lgan rekord darajadagi issiqlik to'lqini, 70,000 dan ortiq odamning o'limiga sabab bo'lgan. Shuningdek, iqlim o'zgarishiga bog'liq holda, yangi infeksiyon kasalliklar ham tarqalmoqda, masalan, tropik mintaqalarda Zika virusi va deng kasalliklari.

Iqlim O'zgarishiga Qarshi Kurashish Usullari

Yashil energiya va qayta tiklanadigan energiya manbalari:

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda energiya ishlab chiqarishning yashil va qayta tiklanadigan manbalaridan foydalanish muhimdir. Misol uchun, Ispaniya quyosh energiyasidan eng ko'p foydalanadigan mamlakatlardan biri bo'lib, uning 40% energiya ehtiyojini quyoshdan oladi. Germaniya esa, shamol energiyasini ishlab chiqarishda yetakchi davlatlardan biri bo'lib, 2019-yilga kelib, uning umumiy energiya iste'molining 25% ini shamol energiyasi tashkil etgan.

Atrof-muhitni muhofaza qilish:

Tabiatni asrashda qishloq xo'jaligida barqaror usullarni joriy etish va chiqindilarni kamaytirish muhimdir. Masalan, Shveytsariyada chiqindilarni qayta ishlash tizimi juda rivojlangan va ular har yili chiqindilarining 50% dan ortig'ini qayta ishlashadi.

Shuningdek, ayrim shaharlar, masalan, Kopenhagen (Daniya), zero chiqindilarni qayta ishlashda yuqori samaradorlikni namoyish etmoqda va ularni energiya ishlab chiqarish uchun qayta ishlamoqda.

Texnologik innovatsiyalar:

Iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda yangi texnologiyalar ham katta ahamiyatga ega. Misol uchun, ko'mirni qo'llashning ekologik toza usuli bo'lgan "karbonni ushlash va saqlash texnologiyasi" (CCS) global iqlim o'zgarishini sekinlashtirishda yordam beradi. Shu bilan birga, iqlimni moslashtirish uchun yangi ilmiy ishlanmalar, masalan, ko'k o'simliklarni genetik jihatdan modifikatsiya qilish, samarali qishloq xo'jaligi uchun texnologiyalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Xalqaro hamkorlik va siyosatlar:

Xalqaro hamkorlik va siyosatlarning amalga oshirilishi iqlim o'zgarishiga qarshi kurashishda muhim ahamiyatga ega. Masalan, Parij kelishuvi (2015) dunyo davlatlari tomonidan qabul qilingan, u global haroratning 2°C dan yuqori o'sishini to'xtatish maqsadida ishlab chiqilgan. Shuningdek, iqlimga moslashish va qisqa muddatli ta'sirlarni kamaytirish uchun turli mamlakatlar o'rtasida iqtisodiy va ilmiy hamkorliklar amalga oshirilmoqda.

Iqlim o'zgarishi zamonaviy dunyoning eng jiddiy muammolaridan biri bo'lib, uning ta'sirlari nafaqat tabiiy muhit, balki insoniyatning kelajagi uchun ham xavf tug'diradi. Global haroratning o'sishi, tabiiy ofatlar va biologik xilma-xillikning kamayishi kabi muammolar iqlim o'zgarishining oqibatlarini sifatida yuzaga kelmoqda. Shu bois, iqlim o'zgarishiga qarshi chora-tadbirlar, yashil energiya va qayta tiklanadigan energiya manbalarini joriy etish, chiqindilarni kamaytirish va yangi texnologiyalarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Faqat birgalikda va hamkorlikda amalga oshirilgan sa'y-harakatlar bilan biz iqlim o'zgarishini sekinlashtira olishimiz mumkin.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti O'zbekiston hukumati va Qoraqalpog'iston Respublikasi bilan hamkorlikda Orol dengizi mintaqasida Barqaror rivojlanish maqsadlarini (SDG) mahalliyashtirishga qaratilgan tashabbusga e'tibor qaratdi. Ushbu tashabbus mintaqaning o'ziga xos zaif tomonlarini hal qilish uchun asosiy manfaatdor tomonlarni birlashtirdi. Muhokamalar SDGlarni mahalliy ehtiyojlarga moslashtirish, tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash, siyosiy uyg'unlikni ta'minlash va kuzatuv jarayonlarini yaxshilashga qaratildi. 2018 yilda bir nechta davlatlar va tashkilotlarning yordami bilan tashkil etilgan Orol dengizi jamg'armasi sog'liqni saqlash, barqaror qishloq xo'jaligi va ekologik tiklanish kabi sohalarda 274 000 dan ortiq kishiga foyda keltiruvchi loyihalarni amalga oshirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati.

1. IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) Reports – “Climate Change 2023: The Physical Science Basis”.
2. NASA Climate Change Resource – “Global Climate Change: Vital Signs of the Planet”.
3. United Nations Environment Programme (UNEP).
4. Al Gore – “An Inconvenient Truth”.
5. David Wallace-Wells – “The Uninhabitable Earth: Life After Warming”.
6. Journal of Climate Studies.
7. World Resources Institute (WRI) – “Climate, Energy & Transport.